

CAROL VALSTEIN—UN PIONIER AL MUZEOLOGIEI ȘI CULTURII ROMÂNEȘTI

Șerban BOICESCU,

Ioan DUPLOYEN

Printre personalitățile veacului trecut, care au contribuit la conturarea unei vieți culturale, au fost și dascălii școlilor naționale, ca și cei care s-au format în aceste lăcașuri.

Printre aceștia se numără și Carol Valstein, om cu o prodigioasă activitate didactică și culturală, care are și meritul de a fi primul muzeograf bucureștean. Carol Valstein este puțin cunoscut, fapt care a dat naștere la multe confuzii în legătură cu viața și activitatea sa.

S-a născut la 20 octombrie 1795, la Gospice, în Austria, și a purtat inițial numele de Toma Ioan Vela, tatăl său fiind medic militar, originar din Transilvania.

Primele studii, începute la 12 ani sub supravegherea tatălui, sint întrerupte curînd, datorită morții acestuia.

Mama sa recăsătorindu-se cu un Wallenstein, el ia numele tatălui vitreg*, așa cum reiese după o autentificare făcută la Sighet pe actul său de botez. Pentru a-și continua studiile, unchiul său, Hugo Wallenstein, îl trimite la Viena unde studiază limba germană, tehnica picturii și științele naturii.

La 22 de ani, în 1817, Carol Valstein vine în Țara Românească (6) la o mătușă a sa din Craiova, pe nume Ecaterina Golfineanu. Aici se căsătorește în 1821 cu Maria Stănescu din Slatina, stabilindu-se definitiv în țară (6). Această căsătorie îi va ajuta, în 1862 (20 ianuarie), la obținerea diplomei de naturalizare pe care i-a acordat-o domnitorul Alexandru I. Cuza, în urma propunerii făcute de guvernul prezidat de Dimitrie Ghica (2).

Pictor și zugrav de biserici, în București, apoi funcționar la Eforia Școalelor, Carol Valstein este numit în iulie 1832 „profesor de desen liniar, aerian și de perspectivă” la Colegiul Sf. Sava, unde funcționează pînă în jurul anilor 1850—1851, cînd cedează locul pictorului Constantin Lecca (2).

Aici, la Colegiul Sf. Sava, Carol Valstein a desfășurat o bogată activitate didactică și artistică, înființînd în același timp, în cîteva încăperi, primul nucleu al muzeului de științe naturale, mineralogie și arheologie. Acest început de muzeu s-a format prin adunarea diferitelor obiecte arheologice și mineralogice și ca urmare a vinătorilor efectuate în Bărăgan, Oltenia și chiar în București, în Dumbrava Fîntinarului (actuala grădină Cișmigiu).

Îmbinarea fericită a tehnicii vinatului cu pasiunea colecționării a făcut ca numeroase piese muzeistice să îmbogățească patrimoniul primei instituții muzeale ce a luat naștere în 1834 în clădirea Colegiului Sf. Sava, din inițiativa lui Mihalache Ghica.

Instituția, denumită prin actul său de fundație, „Muzeul de istorie naturală și antichități”, a fost legalizată pe baza jurnalului nr. 313 din 18 iulie 1837 al Eforiei Școalelor și a avut, de la înființare, în calitate de conservator, pe Carol Valstein (2).

În documentul de înființare a muzeului se sublinia importanța educativă a noului așezămînt cultural, prevăzînd în mod special și îndatoririle conservatorului. Acesta era obligat „să așeze în bună vînduială și să sistematizeze toate obiectele ce se găseau la acea dată în colecția colegiului, cit și cele ce urmau a se adăuga” (7).

Putem presupune că atît ideea înființării muzeului, cit și prima formulare a scopurilor sale și redactarea regulamentului de funcționare aparțin lui Valstein.

* El semnează însă Valstein pentru simplificarea scrierii numelui, așa incît cu această semnătură a sa vom referi în continuare.

CASA LUI CAROL VALSTEIN DIN STR. CĂLĂRAȘI Nr. 24, BUCUREȘTI

Chiar de la început, el a căutat să intre în legătură, prin corespondență și schimb de materiale, cu alte instituții similare. Face schimburi de exponate zoologice cu muzeele din Brașov și Witttemberg; întreține relații strinse cu Cabinetul Imperial din Viena, căruia i-a trimis în mai multe rânduri păsări împăiate și alte piese de științe naturale din Țara Românească. Cabinetul Imperial, drept recunoștință, a dăruit muzeului din București două colecții, una de entomologie și alta de cochilii, totalizând „*vece 10 000 de exemplare*” (7).

Un ecou deosebit l-a stîrnit importanța donație făcută de Regatul Sardiniei „*Măriei Sale Prințul nostru Domnitor spre a le depune la Muzeul Principatelor Unite*”, obiecte selecționate de directorii muzeelor de la Universitățile din Torino și Genova.

Din documente rezultă că „*marea donație cuprinde 211 exemplare minerale, numeroase mamifere, pești, reptile, păsări*” (4).

În cadrul muzeului, conservatorului îi revenea obligația de a iniția școlarii și studenții în lucrările de preparare și conservare a materialelor. În felul acesta, noua instituție dobîndea, pe lângă funcția educativă și instructivă a elevilor și studenților, și pe cea de pregătire a viitorilor muzeografi.

Desigur, pretențiile ar fi prea mari dacă am vedea în muzeul lui Valstein o instituție în sensul celor de astăzi. Restrîns inițial la cerințele stricte ale învățămîntului, cu timpul, el și-a lărgit sfera de activitate, contribuind la educația științifică a publicului. Acest fapt a fost relevat de o serie de străini, care, în însemnările lor, au apreciat strădania lui Valstein de a fi făcut o instituție culturală la nivelul celor din alte țări, fiind o frumoasă carte de vizită care arată gradul de cultură și civilizație al acestui popor.

Pînă în 1846, el a fost singurul conservator al Muzeului național. După această dată este numit ca ajutor Niculae Zachi, iar mai tîrziu, la cererea lui Valstein, George Valstein, fiul său.

În 1860, conducerea muzeului a fost preluată de profesorul Carlo Ferrerati (2).

Cu toate că activitățile de profesor și de conservator al Muzeului național îi luau o mare parte din timp, Carol Valstein s-a ocupat în paralel, în această perioadă și cu pictura.

Fără să fie dotat cu un talent deosebit, el a creat opere care relevă un sincer entuziasm pentru marile evenimente istorice ale țării.

În această perioadă de luptă pentru unitate și independență națională, opera picturală a lui Valstein a jucat un important rol educativ și mobilizator.

Printre tablourile pictate de el, citeva sînt inspirate din faptele de luptă ale lui Mihai Viteazul: *Jurămîntul lui Mihai Viteazul, Visul lui Mihai Viteazul, Lupta de la Călugăreni*. Dintre celelalte picturi cităm: *Uciderea Sfîntului Ștefan cu pietre, Cina cea de taină* (copie după Leonardo da Vinci), portretele lui Bibescu Vodă, Abdul Medjid, portrete de familie și citeva autoportrete, dintre care unul se află la Muzeul de artă al R.S. România.

Spirit întreprinzător și clarvăzător, Valstein stimulează dezvoltarea artelor în București prin organizarea, în 1836, cu ajutorul lui Petrache Poenaru, a unei galerii de tablouri. Activitatea sa în domeniul picturii avea să culmineze în 1850 (24 decembrie), când pe baza Opusului Domnesc, nr. 1751, se pun bazele primei pinacoteci, el fiind numit organizator. În această galerie de tablouri au fost expuse lucrări ale lui G. Tattarescu, Th. Aman, P. Alexandrescu, Carol Valstein precum și ale unor pictori străini. Galeria cuprindea aproximativ 80 de tablouri.

În 1864, director al acestei galerii avea să devină Theodor Aman (6).

Opera picturală a lui Carol Valstein a fost bogată și diversă dar, din păcate, pînă la noi nu a ajuns decît o parte din ea. Dacă pictura sa istorică este doar în parte cunoscută, cea peisagistică este numai consemnată. Rămîne ca, prin strădaniile specialiștilor în pictură, să i se dea de urmă și întreaga activitate de pictor a lui Valstein va putea fi atunci apreciată la justa ei valoare.

Dascăl, muzeograf și pictor, Carol Valstein a avut și o activitate gazetărească, remarcîndu-se prin editarea a două ziare: în 1825—1826 „Bukarester Deutsche Zeitung”, care apărea la Leipzig, imprimat cu caractere gotice, iar preluat de el de la ziaristul C. Schweder, iar în 1838, „Ilustrațiunea română”, care a apărut la început cu litere cirilice și din 1858 cu litere latine. Revista a cedat-o mai tirziu prietenului său Carol Popp de Szathmary (7).

Carol Valstein s-a făcut remarcat și prin publicarea, în limba română, a primului tratat de arhitectură și desen precum și a primei lucrări de ornitologie scrisă la noi în țară în limba română. Lucrarea „Elemente de deseniu și arhitectură” a apărut în 1836, în tipografia lui Heliade Rădulescu, scrisă cu caractere cirilice și latine amestecate, planșele fiind executate la litografia Valbaum și Veise (7). Lucrarea a apărut ca o cerință a dezvoltării construcțiilor din Muntenia și a formării unor specialiști autohtoni. Ea nu este în întregime originală, dar elementele de desen pictural din prima parte a celor 20 de pagini cît are lucrarea, sînt rezultatul propriei sale experiențe.

Valstein pune astfel la dispoziția celor interesați un curs practic de arhitectură, desen și topografie, conform cu cerințele programei școlare.

Cea mai importantă lucrare a sa rămîne totuși „Elemente de ornitologie după proprii observații locale chiar în Țara Românească”, planul de lucru al celor „4 livrezoane” demonstrînd că este vorba de o lucrare originală. Scrisă de pe poziții evoluționiste, lucrarea nu este, totuși, ferită de o notă de misticism, explicabil de altfel prin faptul că ea a apărut în tipografia Mitropoliei, biserica avînd încă, la acea dată, un cuvînt greu în viața laică**.

Partea originală propriu-zisă a lucrării o formează observațiile sale asupra cucului și raței! de pădure-călifarul.

După ce descrie cucul, arată în baza observațiilor proprii, felul său de viață, evoluția cîntecului, felul hranei și strecuratul ouălor în cuiburi străine — de pitulici, codobature — ca și comportarea „vitregului folte” (frate), observații care sînt valabile, în linia mari, și astăzi. În ceea ce privește călifarul, pe lângă interesul zoogeografic al regiunii unde Valstein și-a făcut observațiile în 1884 (Valachia mică, între Cerneț și Craiova, regiune unde nu s-a mai semnalat această pasăre), autorul ne face cunoscut primul caz concret, constatat la noi, de conviețuire între această pasăre și vulpe, în vizuinele căreia, părăsite sau locuite, intră să-și clocească ouăle.

Lucrarea, apărută într-o vreme cînd cercetarea naturii era abia la început la noi în țară, reprezintă un moment de seamă în dezvoltarea zoologiei românești.

Anul morții lui Carol Valstein nu se cunoaște cu precizie, dar se presupune că a murit la începutul lui 1863 (2), fiind înmormîntat cu cheltuiala domnitorului Al. I. Cuza, deoarece cea de a doua soție a sa, Eva, primește pensie de urmaș, prin Opusul Domnesc din 11 decembrie 1863.

Puțini cunosc cine a fost Carol Valstein, chiar dacă, pe diferite căi, activitatea lui s-a făcut mai mult sau mai puțin cunoscută. Cu meritele și limitele sale impuse de condițiile perioadei în care a activat muzeograful, pedagogul și pictorul Carol Valstein a realizat o operă a cărei importanță nu poate fi trecută cu vederea și care-l situează printre cărturarii înaintați ai secolului trecut.

** Lucrare semnalată pentru prima oară la noi de M. Băcescu și I. Tăzlaşuanu (1).

BIBLIOGRAFIE

1. Băcescu, M., Tăzlaşuanu, I., *Centenarul primei lucrări originale de ornitologie românească*. Carol Valstein, „Elemente de ornitologie”, „Ocotirea Naturii”, vol. I, 1955, p. 125—131.
2. Cojocaru M., *Date referitoare la biografia lui Carol Valstein, primul muzeograf al Bucureștilor*. „Revista de istorie”, nr. 5.
3. Duployen, I., *Viața și activitatea lui Carol Valstein* (manuscris).
4. Cristache-Panait, I., Panait I. P., *Începuturile muzeografiei la București*, „Revista muzeelor”, nr. 1, 1966.
5. Dorin Popescu, *Centenarul Muzeului național de anticități*, „Revista muzeelor”, nr. 4, 1964.
6. Vlad I. M., Stancoveanu G., *Carol Valstein*, Muzeul de artă, Craiova, 1967.
7. Wallenstein Pius, *Biografia și activitatea lui Carol Wallenstein de Vela, profesor, conservator și inițiatorul fondării Muzeului Național din București, Ploiești*, Tipografia „Lumina”, 1908.